

Szakács Béla Zsolt

Palágykomoróc (Паладь Комарівци), református templom

Az egykori Ung megyei Palágy és Komoróc községeket 1943-ban egyesítették, s így jött létre a mai Palágykomoróc. A palágyi részen álló református templom Kárpátalja egyik legjelentősebb középkori műemléke, ennek ellenére a művészettörténeti szakirodalom alig vett róla tudomást (*1. kép*). A figyelem először akkor fordult feléje, amikor a XIX. század végén felmerült restaurálása – de azon túl, hogy az ügyintézés ment a maga útján,

a szakma figyelmét a templom nem keltette fel.¹ Kimaradt Gerevich Tibor reprezentatív román kori áttekintéséből is.² Ezzel szemben felfigyelt rá Foerk Ernő, aki a templomtípusok osztályozásakor az egyterű, azonos szentély- és hajószelességű emlékek példajaként említette (Máriafalvával együtt), anélkül, hogy a két épületrész időbeli különbségére utalt volna.³ Az azonban, hogy Möller István 1892-ben megvizsgálta a templomot és

1. A templom összképe délnyugatról

2. A templom délkeletről kutatás közben

3. A templom északi homlokzata kutatás közben

véleményt alkotott róla, szerencsésen beépült a református publikációkba, így azok a XIII. század második felére keltezték.⁴ Szakmai körökben a templom ezután is marginális szerepet játszott, és csak mint Csaroda közeli rokona keltett érdeklődést.⁵ Újabban bekerült a Kárpátaljával foglalkozó áttekintésekbe,⁶ de az igazi áttörést végül a templom körül 2006-ban megindult kutatások és felújítások hozták meg (2–3. kép). Ezek olyan eredményesnek bizonyultak, hogy végre kiváltották a monografikus feldolgozás igényét: így került sor arra, hogy 2009-ben Herczeg Renáta elkészítse az első önálló tanulmányt az emlékről.⁷ A kutatások előrehaladtával célszerűnek látszik a templommal kapcsolatos problémákat újra elővenni, figyelembe véve azt is, hogy az elmúlt évtizedekben a történettudomány is új eredményekkel szolgált Ung megyét illetően.

Az eddigi szakirodalomban ugyanis számos téves adat jelent meg,⁸ amely főleg abból fakadt, hogy Palágy néven

több szomszédos birtokot is megneveznek forrásaink. Így 1325-ben és 1327-ben Pánki Jakab ispán fiai, illetve ők és unokatestvéreik megosztottak birtokaikon, köztük Palágyon is.⁹ Engel Pál alapvető Ung megyei kutatásai világítottak rá arra, hogy itt valójában a szomszédos Komoróc községről van szó.¹⁰ Hasonlóképpen megtévesztő az az adat, amely szerint Palágyot az Aba nembeli Finta nádor 1280-ban elcserélte János fia Benedekkel és Chypan fia Marcellel.¹¹ Ez ugyanis, mint Nagypalágy (*Velicha Palagja*) később is Marcell leszármazottai, a Kisszelmenciek kezén maradt, így feltételezhető, hogy itt olyan eredetileg palágyi földdarabról esett szó, amely utóbb Szelmenc (Velké Slemence) határába olvadt.¹²

Ez az oklevél mégis segíthet megismerni a település korai történetét. Megtudjuk ugyanis belőle, hogy a mondott földet Finta királyi adományként bírta. Ismeretes, hogy az Amadé ágbeli Finta IV. László királynak tett szolgálataival magas méltóságokat (vajda 1278, nádor 1280–1281) és hatalmas vagyont szerzett, közte Ung megyei királyi földeket.¹³ Bár az ő csillaga 1281-ben leáldozott, testvére, Amadé rövidesen annál nagyobb hatalomra tett szert, s így elnyerte a teljes Ung megyét is.¹⁴ Így kerülhetett az Abák kezére az igazi Palágy is, amelyet 1298-ban már Jakab fia János mester birtokában találunk.¹⁵ Az ettől kezdve Palágyinak mondott János mint az Abák híve bukkan fel a forrásokban.¹⁶ Nem lehetetlen tehát, hogy az Abáknak tett szolgálataiért nyerte el Palágyot is, Amadé kegyéből, aki tartományúri területén királyi jogokat gyakorolt.¹⁷ Leszármazottai 1404-ig bírták a falut, amikor hűtlenség miatt elveszítették, és csak 1433-ban sikerült visszaszerelniük.¹⁸ Ezután már szilárdan a kezükben tartották a következő évszázadokban. Nem volt kimagasló jelentőségű család, de a módos köznemesség előkelőbbjei közé számítottak.

A falu templomához kapcsolódóan kevesebb adatunk van. Biztosan működő plébánia a pápai tizedjegyzékek korában, hiszen papja 1334-ben 4, 1335-ben 5 garast fizetett.¹⁹ Egy jóval későbbi forrásból a templom patrocíniuma is kiderül: egy 1462-es birtokegyezés során ugyanis említik a Palágyi Mihály udvarházával szemben álló, Szent Mihálynak szentelt templomot.²⁰

A XVI. század második felében már a reformátusok kezén van,²¹ akik a XVII–XVIII. század folyamán folyamatosan javításokat végeznek rajta.²² Történetek átalakítások a XIX. században is, ezek közül a legfontosabb az 1895-ös restaurálás Sztehlo Ottó tervei alapján.²³ Az elmúlt években a templom körüli munka folyamatos volt, így újították fel 2006-ban a tornyot, 2007-ben a déli falat, 2008-ban a tetőzetet zsindelezték, 2009-ben előrehaladtak a falképek feltáráásával, 2009-ben villamosították a harangot.²⁴

Az így megújult templom a falu központjában, egy domb tetejéről uralja a vidéket. Az egyhajós, téglából épült templom nyugati homlokzata előtt $3 \times 3,5$ m-es előcsarnok áll. A hajó és a szentély azonos szélességű. A szentély a nyolcszög három oldalával záródik. Az épületet többféle támpillér erősíti: a szentély négy sarkán armírozott, közepén esővető párkánnyal kettéosztott támpillérek állnak, melyeket nagy felületű, közel vízszintes, zsindelel fedett lappal zártak le. Ennél vastagabb és osztatlan a déli fal közepe táján található támpillér, melyhez hasonló, de alacsonyabb található az északi fal közepén (a délihez képest valamivel nyugatabbra), és egy fele olyan magas a keleti fal közepén.

4. A befalazott déli kapu

Mintegy a hosszházfalak meghosszabításaként a nyugati falat is erősíti két alacsonyabb támpillér. A déli fal középső támpillérenek nyugati oldalába kerek fülke mélyed.

A templom belső terét nagyméretű, szegmensíves lezárású ablakok világítják meg: a déli oldalon kettő (a támpillér két oldalán), a szentély délkeleti falán, valamint az északi falon a déli oldal keleti ablakával szemben. A nyugati fal közepén, az előcsarnok fölött és vele azonos magasságban a déli fal nyugati végén félköríves lezárású, viszonylag széles ablak található. A hajó déli falában befalazott kapu kőkerete vehető ki: a kapu csúcsíves volt, archivoltját és szarköveit külső oldalukon hengertag zárta le (ez alighanem egy sarokhorony keretelése), amely sarvtagba futott bele (a keretből ma megvan a két szarkő- és

a baloldali archivoltvégződés). A kapu fejezetzőnája mindkét oldalon hiányzik (4. kép).

A templomon egyszerű rézsús lábazat fut körbe, amely a déli oldal támpilléréától keletre valamivel alacsonyabban helyezkedik el. Háromlépcsős, hengertagból és homorlatból álló párkánya megszakítatlanul öleli körbe a szentélyt és a hajót, a nyugati fal kivételével. A nyugati homlokzatot két, a saroktámpillérekről induló lizéna fogja közre, melyek az oromfalat lépcsőzetesen keretelő párkányban folytatódnak.

A nyugati homlokzat közepén karcsú torony ül, melyet tornácos, négy fiatornyos, nyúlánk toronysisak zár. A tornác alatt minden oldalon farkasfogas párkány található, mely alatt az ablakokat befoglaló faltükrök nyílnak. A faltükrőket meszeletlenül hagyott téglából álló, fűrészfogas párkány zárja. Az ablakok minden irányban ikerablakok, melyeket attikai jellegű lábazattal és vastag párnatagos fejezettel ellátott oszlopok osztanak ketté. Az ablakzóna alatt egy másik faltükrő helyezkedik el, ezt azonban nem törlik át nyílások.

A torony terhét egyrészt a nyugati fal, másrészt a templombelsőben két szabadon álló, hasáb alakú pillér tartja.

5. A templombelső nyugat felé

6. A karzatalj észak felé

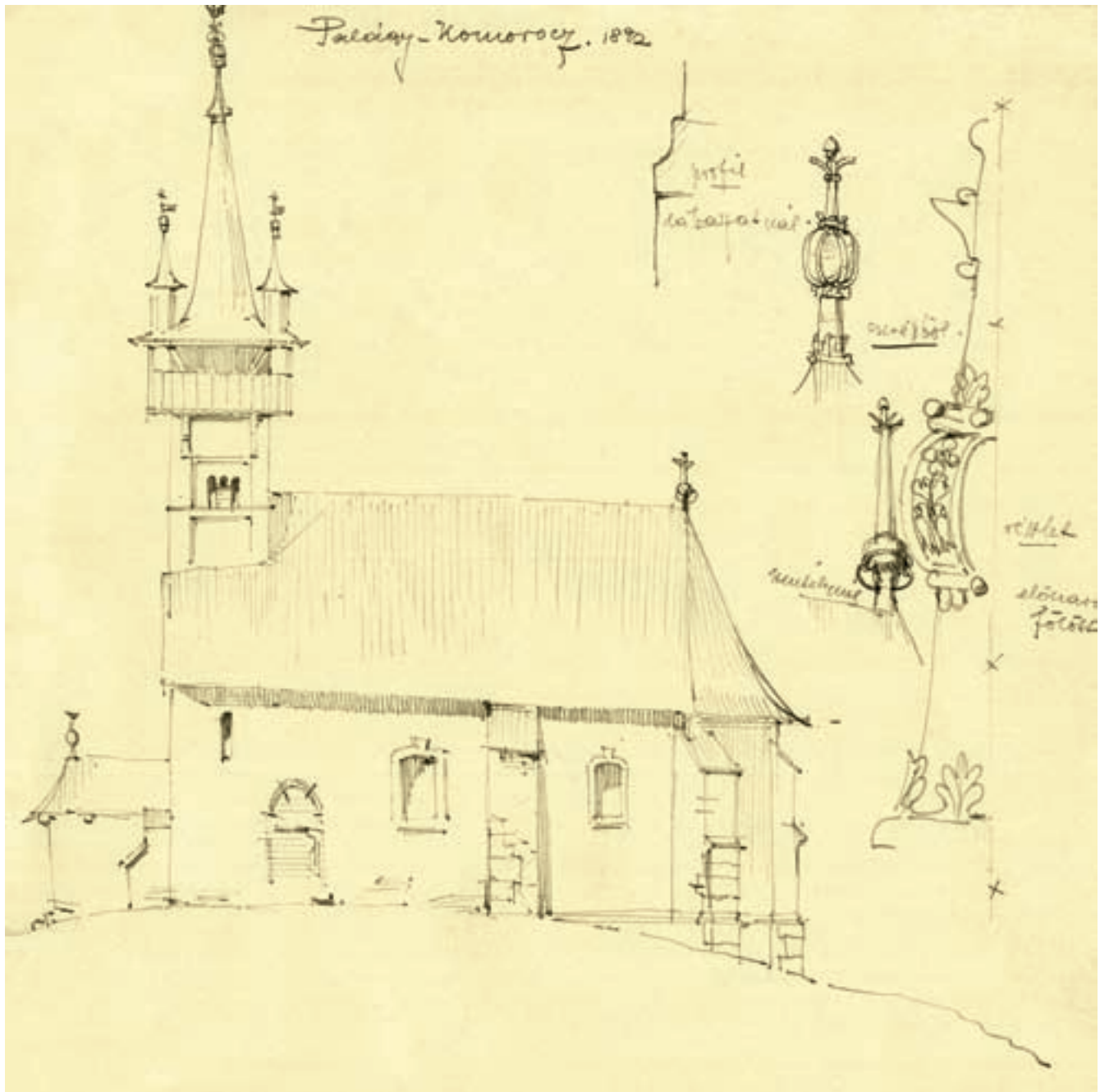

A pillérek magas, kétlépcsős lábazon állnak, lezárásuk szintén kétlépcsős kiugrás. Ezek a pillérek hordják a nyugati karzatot is, amelynek dongaboltozattal fedett földszintje három félköríves nyílással kapcsolódik a hajó terébe. Az ívek a falakról konzol nélkül indulnak. A déli oldalon a karzatalj falsíkja délebbre helyezkedik el, mint a hajóé, amelynek belső tere így tehát valamivel szűkebb (5. kép).

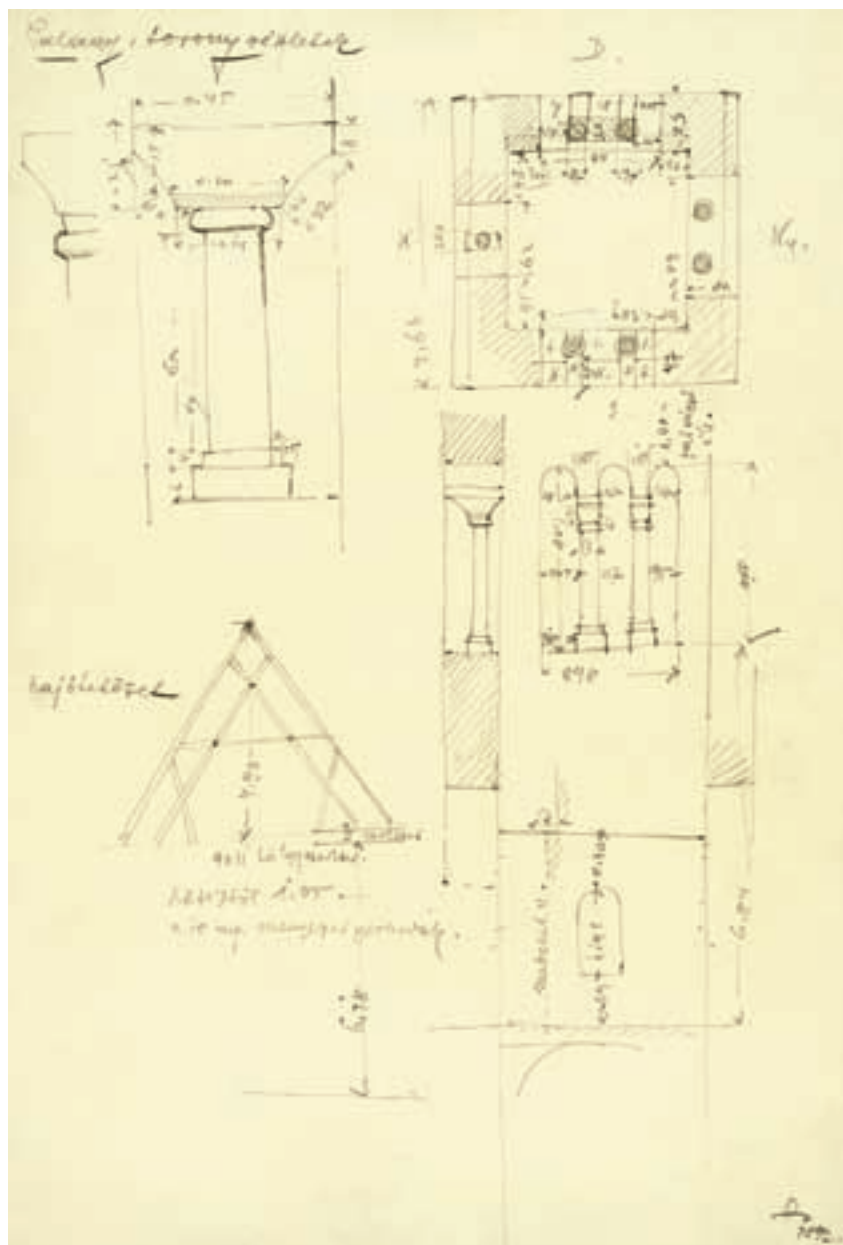
A nyugati karzat középrésze, amely tehát a torony első emelete, parabolaíves nyílással néz a hajó felé. Ez a középtér a karzat két oldalsó teréhez félköríves nyílá-

sokkal kapcsolódik. E két oldaltér mellvéddel záródik kelet felé, de a középrész mellvédje megszakad, mivel a karzatot meghosszabbították a hajó tere felé, egészen a déli nagy ablak vonaláig. Az emeleten sehol sincs boltozás (6. kép).

A templom belső tere 16 m hosszú és 6 m széles, a falvastagság kb. 80 cm. Az északi falon a karzattól kb. 4,8 m-re függőleges repedés húzódik, amely nagyjából egy vonalba esik az északi támpillérrel. Diadalívnek jelenleg nem látható nyoma.

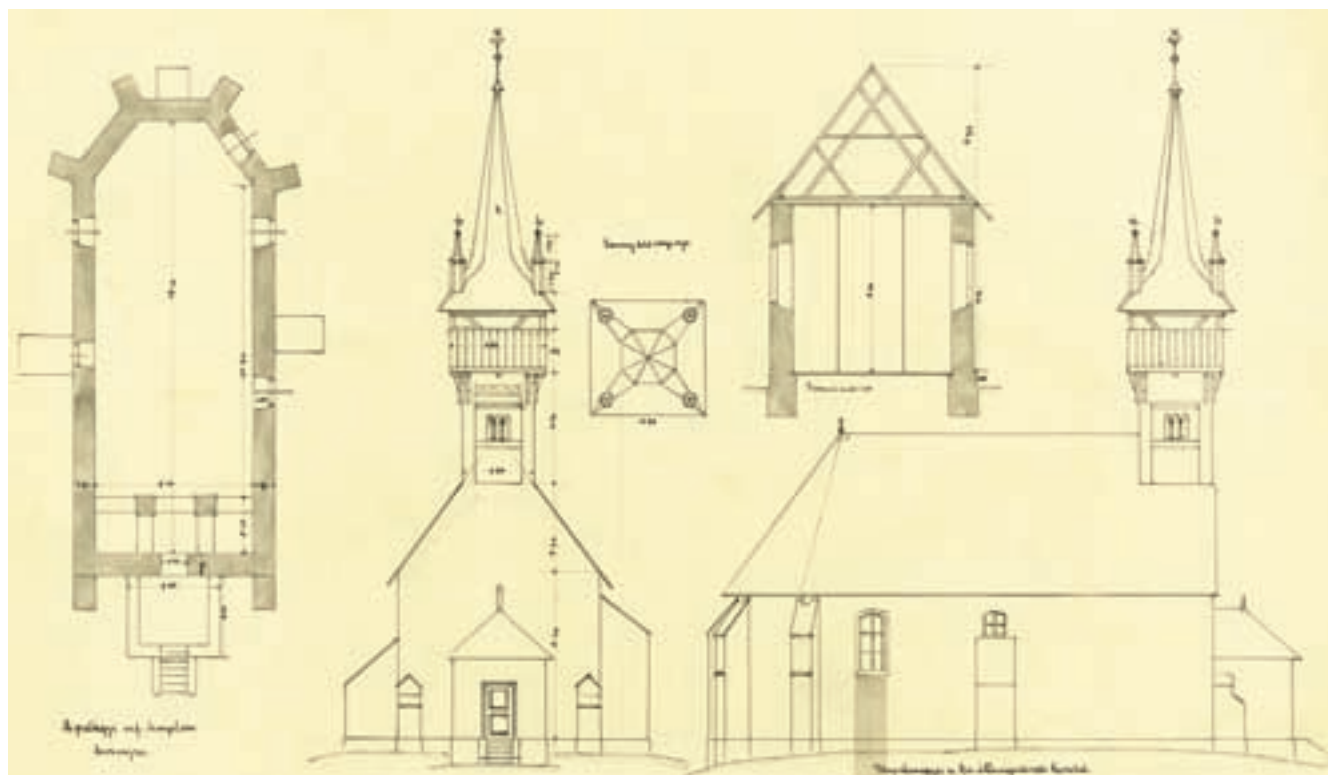
7. A déli homlokzat a restaurálás előtt, részlet (Möller István, 1892)

8. A torony részletei a restaurálás előtt (Möller István, 1892)

Ez az állapot több építési korszak emlékét őrzi. Eltekintve az utóbbi évek felújításaitól, melyek szerkezeti változtatással nem jártak, a jelen állapot kialakítása lényegében az 1895-ös restauráláshoz kötődik. Ennek emlékét az előcsarnok nyugati falán a bejárat fölött emléktábla őrzi.²⁵ Erre az 1880-as években már folyó kisebb javítások²⁶ után került sor, az egyházközség kezdeményezésére. A gyülekezet eredeti célja az volt, hogy a templomot kibővítsék, de ehhez nem sikerült megnyernie a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter engedélyét. Möller István 1892-ben a helyszínen járt, felméréseket²⁷ és jelentést készített (7–8. kép). Ebben az időben készítette felméréseit

Kemény Bertalan, az Ungvármegyei M. Kir. Államépítészeti Hivatal mérnöke (9. kép).²⁸ Az ügy 1893–1894-ben is folytatódott, s elhúzódása miatt Kun Bertalan református püspök is sürgette a választ. A Műemlékek Országos Bizottsága kérésére Möller átadta az ügyet Sztehlo Ottónak, aki 1894. augusztus 3-án járt a faluban. Jelentése alapján a MOB a folyó tetőfedési munkálatok ellen nem emelt kifogást, de segínyt sem javasolt. Ugyanakkor a torony stílszerű helyreállítását pártfogásába vette. Ehhez a tervet 1895 februárjában Sztehlo el is készítette,²⁹ és azt (Schulek Frigyes némi módosító javaslatának figyelembe vételével) meg is valósították.³⁰

9. A templom alaprajza, nyugati és északi homlokzata a restaurálás előtt (Kemény Bertalan)

Összevetve a fennmaradt dokumentumokat a jelenlegi állapottal, megállapítható, hogy a legjelentősebb változtatások valóban a tornyon történtek. Nemcsak a toronysisak és annak tornáca készült újra (a régihez hasonló, de azzal nem azonos formában), hanem a tornác alatti farkasfogas dísz és fűrészfogas párkány is ekkor készült.³¹ Az ikerablakokat is átalakították: Möller felmérésein világos, hogy eredetileg csak kelet felé nézett kettős ikerablak, a másik három égtáj felé viszont hármassakat alkalmaztak³² – ezeket Sztehlo mindenütt kettősökre változtatta, és nyilván cserélte az osztóoszlopokat is. Ezek eredeti formáját szintén Möller rajzáról ismerjük: a mai attikai jellegű lábazat helyett ezen lépcsős lábazat látszik; a párnatag nagyjából megfelel a mainak, de alatta a nyaktagnak a rajzon nincs nyoma; ellenben Möller a fejezet fölött olyan ívelt oldalú vállkövet tüntet fel, amelyet ma teljesen más formák helyettesítenek.

Sztehlo elképzelései nemcsak a torony tégladíszzeit illetően jelennek meg Kemény rajzán, hanem a nyugati homlokzat tekintetében is: itt a ceruzás kiegészítés az oromfal lezárásaként félköríves párkányt jelöl. Ez azonban nem így, hanem egyszerűbben, derékszögű lépcsőzet formájában valósult meg. Hasonló lépcsős párkány került az előcsarnok homlokzatára is. Az előcsarnok fölötti ablak Möller rajza szerint a mainál keskenyebb és befelé szélesedő rézsús béléttű volt, ugyanúgy, mint a karzat déli

ablaka: ezek szerint mindkettőt ekkoriban szélesítették. Az északi homlokzatról a restaurálás előtt csak Kemény rajza tájékoztat, amely a fal közepén álló támpillér fölött szegmentíves záródású ablakot jelez (ugyanaz megvan Möller alaprajzán is). Ennek ma már nincs nyoma, ezt is ekkor falazhatták be. Változtattak a támpilléreken is: a szentély sarkain állók a restaurálás előtt meredek lezárásúak voltak, és felnyúltak egészen a főpárkányig. A déli fal középső támpillére is magasabb lehetett a mainál. A nyugatiak viszont korábban kétlépcsősek, a felső részükön sátortetős lezárásúak voltak, ami helyett egységes lejtős lezárást alkalmaztak. Möller rajzán olyan negyedhomorlatos lábazati profilt is jelöl, amelynek ma nincs nyoma.

Ehhez képest a megelőző évszázadok beavatkozásai nem tűnnek meghatározónak. A reformáció évszázadai alatt készülhettek a szegmensíves ablakok, az északi, a déli és a keleti támpillér, és talán ebből a korból maradt meg a főpárkány is. Ezeknek a munkáknak a jelentős része az 1729-es felújításhoz köthető, melyről a belsőben a keleti falon felirat emlékezik meg; a karzat bővítése 1791-ben, az északi támpillér 1819-ben történt. A templom korábban boltozva volt, amely 1650-ben szakadt be.³³

Nem köthető azonban a reformátusokhoz a poligonális szentély.³⁴ Ugyan gyanút ébreszthet, hogy a hajóval azonos szélességű, és nincs nyoma diadalívnek, de elmentmond ennek, hogy a 2006-os falkutatás alkalmával

a szentély falában befalazott sekrestyeajtó, szentségtartó és ülőfülke került elő.³⁵ Ma eredeti gótikus formát csak a támpillérek esővetői őriznek, ami nem elegendő a pontosabb datáláshoz, de a bővítés időpontjául elfogadhatónak látszik a XV. század.³⁶

A templom legkorábbi része a nyugati fele, lényegében a hajó és a torony a nyugati karzattal. A karzat középrészére terhelt torony jellegzetes Árpád-kori megoldás, legközelebbi párhuzama Csarodán található. Rokon az ikerablakos kialakítás is, bár a csarodai gazdagabb, mert két szinten alkalmazták őket. Palágyon eredeti párkányformát nem ismerünk, a maiak 1895-ben készültek. Az osztooszlopok sem eredetiek, mai állapotukban hasonlítanak a csarodaiakra, de a Möller rajzán (8. kép) szereplő íves vállkő régiebb forma. A legjellegzetesebb, hiteles formát a déli kapu kőkerete őrzi: ennek szarvtagos megoldása XIII. századi jellegzetesség, de a Kárpátalján a XIV. század elején is előfordul (pl. Técső [Тячів], más formában Huszt [Хуст], Visk [Вишков]).

A templomot más is köti Csarodához és környékéhez, nevezetesen az újabban előkerült falképek. A déli falon található Alászállás-jelenet és a nyugati karzat keleti falán ábrázolt Szent László-legenda kétségkívül abba a csoportba tartozik, amelyet Csarodán kívül Lónya, Laskod és Gerény (Горяни) alkot. Ezek a kifestések a XIV. század első évtizedeire keltezhetők, ami megfelelhet a palágyiak kronológiai helyzetének is. Hihető, hogy mire a pápai tizedjegyzékekben a templom felbukkant, nemcsak az épület állt, de kifestése is elkészült. Ennek alapján nem valószínű, hogy a templom még királyi kegyuraság alatt készült volna, és az is kétséges, hogy az Abák rövid és zaklatott birtoklásához kötődne. Legvalószínűbb, hogy a falut a XIII. század végén birtokba vevő s magukat onnan nevező Palágyiak voltak az építetők, s így a palágykomoróci templom a köznemsi réteg egyik ambiciózus, de korlátozott anyagi lehetőségekkel rendelkező családjának reprezentációs igényeire is jó példa.

JEGYZETEK:

¹ Különfélék. A Műemlékek Országos Bizottsága működése.

Archaeologiai Értesítő, Úf. 27. 1893. 380. felsorolja a palágyi templomot is a tárgyalta ügyek között.

² GEREVICH 1938a. Ung megyéből csak Gerény keltezte fel figyelmét.

³ FOERK 1929. 130.

⁴ HARASZY 1931. 327. – ez él tovább: KOVÁTS 1942. 545.

⁵ ENTZ 1955. 212., 214., 12–13. kép.

⁶ Pl.: DESCHMANN 1990. 63–64.; HORVÁTH–KOVÁCS 2002. 42–45.

⁷ HERCZEG 2009. 73–79.

⁸ Így naivítás azt feltételezni, hogy a falut Szent László adományozta a Palágyi családnak – akiket valójában évszázadokkal később éppen e faluról neveznek el, tehát az adománylevélben ilyen néven aligha szerepelhettek. Ld. HARASZY 1931. 325.; HERCZEG 2009. 73.

⁹ 1325: AO II.: 173.; No 156.; AO KL. IX.: 15–16.; No 11. – vö.: CSÁNKI I. 396.; 1327: AO KL. XI.: 287–288.; No 616.

¹⁰ ENGEL 1998. 53.

¹¹ ÁUO IX.: 269.; No 189.; REG. ARP. II/2–3.: 270–271.; No 3086.; KARÁCSONYI 1900/1901. I.: 44. – KARÁCSONYI 1995. 58. – ld.: HERCZEG 2009. 73.

¹² ENGEL 1998. 68–69.

¹³ KARÁCSONYI 1900/1901. I.: 23–24., 44. – KARÁCSONYI 1995. 37–38., 58.

¹⁴ KARÁCSONYI 1900/1901. I.: 40. – KARÁCSONYI 1995. 54.; ÁUO V.: 2–4.: No 2. és XII.: 496–498.; No 413. – ld. még: ENGEL 1998. 40–41.

¹⁵ ÁO I.: 165–166.; No 193–194.

¹⁶ 1290 körül: FEJÉR VIII/1.: 258.; No 129. és 565.; No 293. – Fejér datálásának kritikáját ld.: ENGEL 1998. 65., 258. jegyzet.

¹⁷ Ld.: ENGEL 1998. 41.

¹⁸ ENGEL 1998. 65., 260. jegyzet – ld. még: CSÁNKI I. 406.

¹⁹ MON. VAT. I/1.: 350., 366.

²⁰ Budapest, MOL, Leszei konvent levéltára, Prot. IV. f. 71b – idézi: ENTZ 1955. 214.

²¹ DESCHMANN 1990. 63. szerint 1575-től református, ami alighanem annak a ténynek a túlintertelése, hogy ekkor már ide temetették Szalay Ferencet, akinek síremléke a délnyugati pillérbe falazva maradt meg, ld.: HERCZEG 2009. 74.

²² A parókian őrzött jegyzőkönyvek alapján az irodalom 1617, 1650, 1729, 1791-es javításokról emlékezik meg, ld. DESCHMANN 1990. 63. és HERCZEG 2009. 74.

²³ Forster Központ, Tudományos Irattár, MOB-iratok, 1894/97., 149. (Sztehlo jelentés, 1894. augusztus 5.), 190. és 1895/13., 31., 33.

²⁴ A lelkész beszámolója szerint, 2012. március 17.

²⁵ *Az egyháztalók költségén javítottatott 1895-ik évben Tóth József lelkészsége – Honvéd Varga István gondnoksága alatt.*

²⁶ 1887-ben az ablakokat javították, 1889-ben a kaput erősítették meg. HERCZEG 2009. 75.

²⁷ Forster Központ, Tervtár, ltsz.: K 7007: déli homlokzat és műrészletek (átrajzolva közölve: DESCHMANN 1990. 54. kép); K 7009: nyugati homlokzat, K 7010: a nyugati karzat alaprajza és nézete kelet felől (e kettő közölve: ENTZ 1955. 12–13. kép), K 7011: torony keresztmetszete, ablakoszlopa és a hajó tetőzete; K 7012: alaprajz.

²⁸ Forster Központ, Tervtár, ltsz.: K 7013.

²⁹ Forster Központ, Tervtár, ltsz.: K 7008 – közli: HERCZEG 2009. 3. kép.

³⁰ GERECZE 1906. 961.; HERCZEG 2009. 75. Itt köszönöm meg, hogy Bakó Zsuzsanna és Bardoly István a készülő Sztehlo-katalógus vonatkozó részeit rendelkezésemre bocsátották.

³¹ Nem tudjuk, ezeknek volt-e bármilyen előzménye. Möller és Kemény rajzain nem szerepelnek, az utóbbiba ceruzával lettek berajzolva. A farkasfogas dísz még a tornác középső konzolának is helyet hagy, ami biztosan nem középkori gondolat.

³² Ezek közül a déli olyan rossz állapotban volt, hogy osztooszlopait befalazták, ld. Forster Központ, Tervtár, ltsz.: K 7011.

³³ Ld.: HERCZEG 2009. 74.

³⁴ Mint teszi ezt HERCZEG 2009. 74. hivatkozva HORVÁTH–KOVÁCS 2002. 45., ahol azonban XV. századi bővítésről esik szó.

³⁵ KISS LÓRÁNT: *Palágykomoróc, Kárpátalja. Református templom részleges falkutatása.* Kézirat. Imago Picta Kft. Marosvásárhely, 2006.

³⁶ DESCHMANN 1990. 63.

Kiss Lóránd

A palágykomoróci református templom falképeinek feltárása

A freskók a 2006 tavaszán végzett kutatás eredményeképpen kerültek elő. A feltárás és a konzerválás 2009-ben és 2012-ben folytatódott.

Falfestmények jelen ismereteink szerint a hajó északi és déli falán, valamint a román kori karzat falazott mellvédjének keleti oldalán készültek. A téglából készült, kifugázott falazat vakolatlan felületére vastag mészréteget hordtak fel, erre került a figurális festés. A falfestmény színei vörös, okkersárga, fekete, fehér (mész), illetve ezekből a színekből kevert árnyalatok. 2009 tavaszán

a déli hajófalón a karzat magasságában mintegy 5 m²-es felületet, az északi hajófalón, a karzat magasságában 1 m²-es felületet, valamint a karzat mellvédjének déli szakaszát tártuk föl.

A déli hajófalón feltárt jelenet Krisztust ábrázolja a pokol tornácán: kezében keresztes zászlót tart, másik kezét egy szakállas férfi és egy koronás nő felé nyújtja. A két figura alatt a háttér sötét, melyen a *Lucifer* felirat olvasható. Krisztus feje mellett nevének görög monogramja látható: *XPC* (10–12. kép).

10. Krisztus a pokol tornácán

11. Koronás nő képe feltárás közben, sűrűfényben

12. Koronás nő képe a restaurálás után

13. A Szent László-legenda a karzat mellvédjén

14. A Birkózás-jelenet

15. A lány a Birkózás-jelenetből

16. Szárnyas angyal töredéke az északi hajófalán

Az északi hajófalán feltárt kisebb falfelületen egy szárnyas angyal töredékét találtuk meg. Az angyal két vörössel festett szárnya és sárga nimbusza is kivehető (16. kép).

A karzat mellvédjén a Szent László-legenda részlete ismerhető fel: a jelenetet alulról egy vastag vörös sáv határolja (13. kép). Néhány kisebb töredék mellett a Birkózás jelenete azonosítható. A jelenetek felső felét a középkori karzat elé fából épített újabb karzat eltakarja. A látható részeken Szent László páncélos ruházata, a kun tarka ruhája és a kun Achilles-inába vágott bárd ismerhető fel. A fakarzaton, a padok mögött fennmaradt a jelenetek felső része is, ahol látható Szent László koronája és a kun sapkája. A 2012-es beavatkozás a román kori nyugati karzat mellvédjét érintette. A mellvéd északi felén a feltárás során láthatóvá vált a birkózó kun lábát bárdal megsebesítő lány alakja, illetve az Üldözés töredékes jelenete (14–15. kép).

A feltárás után egyértelművé vált, hogy a legendát jobbról balra festették meg. Az északi hajófal közelében előkerült az Üldözés jelenete előtti vörös, függőleges záróvonal. Úgy a jelenetek jobbról balra való megfestése, mint a legenda három jelenetre való leegyszerűsítése feltűnő hasonlóságot mutat a laskodi református templom Szent László-falképciklusával. A palágykomoróci falképeknél rendhagyó a jelenet nyugati karzattal való megfestése. Mindkét falképegyüttes jól beilleszthető

egy földrajzilag és stilsztikailag is markánsan behatárolható falképcsoportba, amelyet azonos készítéstechnikai és stilsztikai jegyek jellemeznek (Laskod, Vizsoly, Lónya, Gerény [Горяни], Csaroda). A falképek egy vastag mésztarétra, avagy egy mészdús, nagyon vékony vakolatra készültek, melynek vastagsága nem haladja meg a 0,5 cm-t. A falképeknek vastag, sárga vagy vörös színnel, ecsettel festett előrajza van, a festésmód elnagyolt, híjával van az apróbb részleteknek. A falfestmények mindenütt a legkorábbi rétegen fordulnak elő. A felhasznált színek elsősorban földfestékek (a vasoxidok különböző árnyalatai), illetve mész és koromfekete.

A munkálatok zárásaként az északi hajófalán is nyitottunk több kutatóablakot. A román kori karzat közelében, 200 cm magasságban egy nimbuszal övezett fej töredéke vált láthatóvá. Feltételezhető, hogy az északi hajófalán legalább két egymás alatti regiszter lehetett. A részletet rendkívül töredékes állapota miatt levédtük és visszavakoltuk.

A fényképeket Mudrák Attila (1, 4–6, 10, 12–16), Kovács Attila (2–3) és Kiss Lóránd (11) készítette, az archív anyagok forrása: Foster Központ, Tervtár, ltsz.: 7007 (7), 7011 (8), 7013 (9).